

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هزاره رنگ

(خطہ ہزارہ دی منظوم تاریخ)

شاعر

پروفیسر بشیر احمد سوز

جملہ حقوق بحق گندھارا ہندکو اکیڈمی محفوظ اُن

نام کتاب	ھزاره رنگ
شاعر	پروفیسر بشیر احمد سوز
موضوع	ہندکو شاعری
کمپوزنگ / سرورق	ثاقب حسین
سال اشاعت	مارچ 2016ء
اہتمام اشاعت	محمد ضیاء الدین
	جنرل سیکریٹری، گندھارا ہندکو بورڈ
جی ایچ اے اشاعت حوالہ	F.2/16-B
قیمت	300/- روپے
پرینٹنگ	جی ایچ اے لیزر پرنٹنگ پشاور
مطبع	گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور
ملٹریس ڈاپنہ	گندھارا ہندکو اکیڈمی، 2 چنار روڈ، آبدہ، یونیورسٹی ٹاؤن پشاور
ISBN No.	978-969-9323-59-1

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

2- چنار روڈ، آبدہ، یونیورسٹی ٹاؤن، پشاور

www.gandharahindko.com

انتساب

محترم

آصف ثاقب

دے ناں، جنہاں ادب دی
خدمت بیچ ساری زندگی گزار چھوڑی اے۔

ہک نویں گل

اللہ داکر اے جے ہندو لکھاریاں بچ بڈے بڈے ناں وی پنے شامل ہوندے نے جس توں ایہہ اُمید کیتی جمل ہکدی اے جے انشاء اللہ ہندو ادب دا کل یقیناً روشن ہوئی۔ انہاں بڈیاں ناواں بچوں بشیر سوز دی ہک ناں وے۔ جس کھٹو بدھ 1964ء دے نیڑے تریڑے ادب بچ آڑاں آپ منواڑاں شروع کیتا تے چھب ای اوہ ہزارے دیاں اچیاں اردو لکھاریاں بچ شامل ہو گیا۔ اردو غزل تے نظم بچ بشیر سوز نے اڑاں آپ ہک طالب علم دی حیثیت نال ای منوا کہدا۔ فرجدوں اس اردو ادب دے استاد دی حیثیت نال کم شروع کیتا تے اوہ پورے دا پورا اردو ادب دا ای ہو گیا۔ اُسدیاں بہوں ساریاں نظماں، غزلاں، طالب علمی دے زمانے بچ ای انعامات حاصل کیتے۔ جیہڑی اسدی شعر و سخن دی جہلت دی ہک روشن دلیل اے۔ اسی دوران بشیر سوز نے ریڈیو پاکستان پشاور توں ہزارے دیاں لوک کہانیاں دا وی ہک سلسلہ شروع کیتا جس دی اسماں کافی داد ملی۔ اللہ جانئیں اوہ کہانیاں ہونئیں صورت بچ نے کیوں جے بشیر سوز نے اڑیں چچا نزل یعنی شاعری اُتے ای زیادہ توجہ رخی تے چکھلیاں دیہاڑیاں اسدی نظماں دی ہک کتاب ”مٹی کی خوشبو“ آں اباسین آرٹس کونسل دی طرفوں گولڈ میڈل وی دتا گیا۔

ہک بڈا آدمی جدوں کسے نوں راہے تے تڑدے تے اس دی منزل فروی ہک اپنڑیں ہی منزل ہوندی اے۔ بشیر سوز ہندو ادب دا ہر آیا تے اسدے ہتھوں پہلے ای ہک بہوں بڈا کم ہو یا۔ ہندو ادب دی تاریخ لکھڑیں والا کل دا مورخ یقیناً بشیر سوز آں ہندو ادب دے آسمان دا ہک اچا تے روشن تارہ لکھ سی۔ بشیر سوز دا ایہہ کارنامہ جیہڑا اسماں دے ہتھاں ”ہزارہ رنگ“ دے ناں نال آیا اے بے شک ہک بہوں بڈا کارنامہ اے۔ اسماں اسی ہزارے دی تاریخ وی آخ کھنڈے آں تے ہزارے دا تعارف وی آخ کھنڈے آں۔ تاریخ اس طرحیاں آخ کھنڈے آں جے مصنف نے مختلف دور دیاں گلاں، بہوں سونہریں طرحیاں نظم کیتیاں پر تاریخ دی جیہڑی خاص تعریف ہوندی اے اس اُتے شاید ایہہ نظم نہ پوری آندی ہووے اسکر کے میں اس آں نظم بچ ہزارے دا تاریخی تعارف آخساں یا جنجو خود بشیر سوز آخدے نے

آؤ	مڑ	کے	چچاں	جلاں
تاں	جے	کراں	کھل	کے
ہر	ہک	شہر	دی	سیر
تہپاں	پھراں	بہواں	چھاواں	

تے فرساری نظم پنج اسی شہراں گراواں دی سیل کرنے آں۔ ایہہ شہراں گراواں تے لوکاں دا ہک ایہجا تعارف اے جے بندہ کہار بہہ کے سارے شہراں گراواں اڑیاں اکھیاں نال پیدا دیکھدا ہووے تے بندیاں نال آپ گلاں پیا کر دا ہووے۔ شروع پنج ہزارے دا تعارف اے تے تاریخی حوالے نے جے اس علاقے آں ہزارہ کیوں آخیا گیاے فرہنگی ہکی شہر دا، اتھے دے رہنٹریں والیاں لوکاں دا تعارف اے۔ زبان اتنی سادہ تے بیان اتنا نفیس اے جے بندہ ہک واری کتاب شروع کر کہنے تے فرمکا نر نہیں سوا چھوڑے ای نہ۔ اس پنج بہوں ساریاں لوکاں بہوں ساریاں گلاں توں اختلاف وی ہوی۔ کیوں جے اج تک ہزارے دی تاریخ جس وی لکھی اے اس ہزارے دی تاریخ بڑا نر نہیں پنج اڑیاں ای قبیلے آں اتم گنر یا نہیں پر بشیر سوز دا کمال ایہہ وے جے اس کسے وی قبیلے آں خاص نینھ کیتا بلکہ جنجو آپ گلاں دیکھیا سڑیاں تے سجھیاے اسے طرح گل کر چھوڑی اے۔

کتاب دے اسلوب بارے تے کوئی نقاد ای بہتر گل کر ہلدے۔ جس آں ہر صنف سخن تے پورا قابو ہووے۔ میں تے بس اتنا ای آخساں جے مانہہ ایہہ نظم پڑھ کے ہک بے قابو روانی دا احساس ہو یاے۔ تے نالے بہوں ای خوشی اس گلاں دی اے جے اسان چھلیاں دے قافلے پنج ہک ایہجا شخص وی شامل ہو گیاے جس آں نظم تے (پہاویں اوہ کسے وی زبان دی ہووے) عبور حاصل اے اللہ کرے ہور شاعر تے ادیب دی اس پہلھی پہنائی زبان دا ہر توجہ دیونڑ جے اڑیاں مابولی پنج گل کرڑیں دی لذت ای کجھ ہور اے۔ مانہہ اتھے کسے ادیب دی ہک گل یاد آگئی اے، اوہ یورپ دی سیل توں بعد واپس پاکستان پہنچیا تے آخدے سارا عرصہ انگریزی بول کے اڑیاں ملے پہنچ کے جدوں اڑیاں زبان پنج راج کے گلاں کیتیاں تے انجوڈ کار ماریا جنجولسی دا پہریا گلاس پی کے بناڈ کار مارے تے سارا پہار لوہکا ہو جلدے۔ اڑیاں ماں بولی دی ایہا ای تے گل اے جے بندہ گلاں کر دے تے راج جلدے۔

میں اُمید کرناں جے بشیر سوز دا ہندکو دا سفر اتھے ای مک نہ جلسی بلکہ اسی ہور وی نظم تے نثر پنج اس جڑیں دے شہ پارے دیکھدے رہساں۔

کتاب دی دوئی اشاعت دے موقع تے میں فخر نال آخ ہکنا جے بشیر سوز دا ادبی سفر جاری اے تے اُس دیاں تقریباً ۳۲ کتاباں چھپ چکیں جنہاں دی فہرست پنج ہندکو دیاں اٹھ کتاباں بھی شامل اُن تے اُنہاں ہندکو کتاباں تے زیادہ ایوارڈ تے انعام حاصل کیتے نے۔ اللہ کرے بشیر سوز ہندکو زبان تے ادب دی خدمت کردا رہوے۔

پروفیسر یحییٰ خالد
(ایبٹ آباد)

ہک ضروری گل

ہندکو اسی کئی پشتاں تو بولدے آنے آن بلکہ انجو آخان تے زیادہ چچھا ہوسی جے اساں دی حیاتی دا پہلا تے آخری ساہ بی اس زبان دی خشبو سنگھے بغیر پورا نینھ ہوندا۔ مطلب ایہہ وے جے اسی ہندکو دی چھو لی بچ جے، پلے تے بڈے ہوئے۔ بڈیاں بڈیریاں دیاں سوہنڑیاں گلاں بی سنڑ دے رہے تے انہاں دیاں کہاڑیاں تے ہستے بی رہے۔ کدے غورای نہ کیتا جے ایہہ لوک کتنی صاف، سچی تے خالص ہندکو بولدین۔ انہاں دے سادمرادے اکھاڑ جیہڑے انہاں بی اپڑنیں پیو دادے کولوں سنڑ بین زندگی دیاں کتنیاں سچائیاں اپڑنیں اندر رخدین، ہنڑ جدوں اساں ہوش سنبھالیا تے کجھ سنکلیاں یاراں بہہ کے راہ لایا کہ اپڑنیں زبان داہر بی تہیان دو۔ اردو بی لکھو تے ہندکو آں بی تہاں دی توجہ دی لوڑاے۔ کدے تہاں غور کیتا اے جے اساں دی زبان کتنی مٹھی اے، کتنی سوہنڑیاں تے زندگی دی سچائیاں نال پھری دی اے؟۔

انہاں یاراں دی گل پہلھے تے کجھ پلے نہ پئی فرذرا سوچیا تے دلے آں ایہہ گل بہوں چنگی لگی کہ واقعی اسی راتی فرزی کھریاں دے دے کے اس زبان آں لتاڑنے آں، اس بچ اپڑنیں دلے دیاں رنج رنج کے گلاں کرنے آں تے اس زبان سنڑ اساں دی زندگی آں کتنا آسان تے اساں دیاں گلاں کتنا سچا تے خالص کیتا اے پر آسان نہ تے اساں کدے پچھیا تے نہ کدے اس دا شکریہ ادا کیتا اے۔

اس خیال سنڑ ماہر اندر کتنا پہنیا تے تروڑیا اے ایہہ میں نہ دس بکدا۔ ماہر رنج کے احساس ہو یا جے واقعی اساں ہندکو نال کجھ چنگا سلوک نینھ کیتا۔ فر ماہر زبان دے ماہراں دیاں گلاں یاد آئے لگیاں جے ”زبان تے زندگی دا جزو ہوندا اے۔ ایہہ سستے جاگدے اساں نال رہندی اے۔ زبان خیال اے تے خیال زبان اے۔ اساں دی زندگی بچ زبان دا بڈا ہتھ اے۔ اس بچ اساں دی تہذیب اے، اساں دی تاریخ اے، اساں دیاں ساریاں قدر آں، بس جہاں لوکاں اپڑنیں زبان داہر توجہ نینھ دتی اوہ لوک کدے ترقی نینھ کر بکدے۔ بس ایہہ خیال آندے ای میں پروفیسر بیگی خالد آں ملیا تے وعدہ کیتا جے ہنڑ انشاء اللہ ہندکو داہر توجہ دیاں، میری اس گل دا مطلب ایہہ وے جے باقاعدہ۔ حالانکہ ماہر چچھی طرحاں یاد اے کہ 1978-79ء بچ ریڈیو پاکستان پشاور توں لوک کہاڑیاں دا پروگرام شروع ہو یا تے ماہر بی بک دو کہاڑیاں لکھ کے سنڑاڑنیں داموقع ملیا۔ چار بیٹے تے بی بک مضمون اس زمانے بچ ریڈیو توں نشر ہو یا۔ بہوں عرصے بعد دو چار قومی گیت تے کشمیر دے حالات مائیے تے گیتاں بچ بیان کرنے داموقع ملیا۔ انجو کدے کدے

ہندو لکھدابی رہیاں پر ایہہ دعویٰ نینھ جے میں بی ہندو کو دالکھاری آں۔
 پتہ نینھ کنجواہہ خیال آیا جے ہزارے دی تاریخ آں نظم دی شکل پنج لکھیا جُلے جے ایہہ کم شاید کسی
 دے ذہن پنج آیا ہووے۔ ڈاکٹر شیر بہادر چنی دی تاریخ ہزارہ چائی تے پڑھنا شروع کیتا۔ دو چار دیہاڑیاں
 پنج ساری تاریخ پڑھ کھدی۔ تاریخ ہزارہ پڑھ کے مزہ بی آیا تے بعض موقعیاں تے نکلے نکلے اختلاف بی پیدا
 ہوئے۔ خیر انجو ہوندار ہندا اے۔ ہر آدمی ہر لحاظ نال پورا نینھ ہوندا۔ ڈاکٹر صیب دی فری ہمت اے کہ انہاں
 سفر بہوں محنت کر کے ایہہ تاریخ لکھی اے۔ مانہہ ایہہ کم بہوں مشکل لگیا جے تاریخی گلاں تے واقعیاں کنجو
 شعراں دی شکل دیواں۔ کم بہوں مشکل ایہا پر میں تہیہ کر کھدا جے میں ہزارے دی تاریخ نظم دی صورت پنج
 ٹھالساں۔ بس اللہ دانان کہن کے لکھڑاں شروع کر دتا۔ بعض جانیاں بہوں مشکل توں گزریاں۔ جدول لوکاں
 تے قبیلیاں دے ناں شعراں پنج لائز میں پئے۔ بس پل صراط توں لنگھڑاں پیا۔ مانہہ بہوں احساس اے کہ کئی
 جانیاں تے کئی موٹی ترٹ پنج ٹساں نظر آسی پر مانہہ یقین اے اس مشکل آں ٹسی بڑی آسانی نال سمجھ جلسو۔ میں
 اسان ہزارے دی تاریخ نہ آ خدا۔ ایہہ کم لمی نظم اے جیہڑی کم و بیش ٹاہی ہزار مصرعے آں تے مشتمل اے۔
 تاج سعید صیب پشور دے بارے پنج ۱۴۰۰ مصرعیاں دی نظم آخی، میں ہزارے تے لگ پہگ ٹاہی ہزار مصرعے
 آئیں۔ چچراں ہور بی گنجائش اے۔ اس پنج کوہستان بی شامل نینھ کیوں جے اس دی تاریخ نینھ ملدی۔
 اس نظم پنج ٹسی دینجو جے میں پرائزیاں گلاں بی کیتیاں تے آج دیاں گلاں بی۔ تبصرے بی کیتے تے
 بعض جانیاں تنقید بی کیتی اے۔ کسے کسے جائی تساں مذاق بی ملسی۔ پراپڑیں ای تہن پنج لکھدا چلا گیاں۔ میں
 سادہ تے آسان زبان پنج کجھ لکھڑاں ایہا لکھ چھوڑیا اے۔ پتہ نینھ تساں پسند بی آسی کہ نہ۔ پر مانہہ اتنی سمجھ
 آگئی جے تاریخ آں ماڑی جی نظم پنج بی پیش کرناں آسان نینھ ہوندا۔ پروفیسر بیگی خالد صیب دا بہوں شکر گزار
 آں جنہاں سفر مانہہ ساریاں کماں توں کدھ کے اس کم پنج لاچھوڑیا۔ پراتنا تے ہو یا کہ تاریخ ہزارہ زندگی پنج
 یک داری ساری پڑھ کھدی اے۔

پروفیسر بشیر احمد سوز

(ایبٹ آباد)